

Sử Thi Sê Tái Nhập Cuộc Sống

Đến nay mới có 12 trong tổng số 130 tập sử thi Ot Nrong của người M'Nông ở Tây Nguyên - trường ca đồ sộ nhất thế giới với 70 vạn câu thơ - được biên dịch. Theo Phó tiến sĩ Đỗ Hồng Kỳ, cũng tương tự như vậy, mới có 1/10 sử thi Tây Nguyên được sưu tầm. Ông cho rằng, chất liệu thô mộc, hồn nhiên của sử thi Tây Nguyên có thể sẽ được khai thác trong nền văn học thế kỷ 21. Tuy nhiên, trước khi diễn ra sự tái nhập ấy, cần gấp rút sưu tầm kho tàng sử thi đang còn trôi nổi và đứng trước nguy cơ mất đi.

Phóng viên: Đã 11 năm kể từ ngày ông và các đồng nghiệp của mình lần đầu phát hiện sử thi Ot Nrong và cho đến nay đã có 12 tập Ot Nrong được biên dịch, đưa số "thư mục" sử thi Tây Nguyên lên khoảng 30 tập. Ông có suy nghĩ gì trước những con số này?

Phó tiến sĩ Đỗ Hồng Kỳ: Năm qua, do chưa có sự hỗ trợ kinh phí của Nhà nước nên không có tập Ot Nrong nào được xuất bản. Đó là điều đáng buồn nhất giữa những con số đáng buồn nêu trên. Những gì mà chúng ta sưu tầm được cho đến nay chẳng thấm thía gì so với "trữ lượng" sử thi đồ sộ trên vùng văn hóa sử thi Tây Nguyên - một vùng mà cho đến nay, tôi dám khẳng định là có mật độ sử thi cao bậc nhất thế giới, với sự tinh khiết của sử thi cổ sơ và ít nhiều không bị "cóm nắng" bởi cái bóng Ramayana (bộ Sử thi vĩ đại ẩn Độ từng đổ bóng lên nhiều vùng).

Trữ lượng sử thi Tây Nguyên không phải chỉ là hai - ba mươi tập mà là 200 tập. Riêng bộ Ot Nrong mới phát hiện gần đây đã có khoảng 130 tập, mỗi tập 4 nghìn đến 10 nghìn câu thơ. Có nghĩa là 9 phần 10 kho tàng sử thi Tây Nguyên vẫn còn trôi nổi ở miền đất đỏ ba-dan hùng vĩ ấy, khi mà tầng lớp con cháu kế cận đang tự loại bỏ sử thi của mình ngay chính trên mảnh đất đã sản sinh và nuôi dưỡng nó suốt từ thời nguyên thủy đến nay.

* Có người gọi Ot Nrong là "một trường ca tâm cỡ thế giới", là "kho báu thực sự không chỉ của Việt Nam mà còn là của chung nhân loại". Là người phát hiện ra Ot Nrong và đã có nhiều năm nghiên cứu sử thi, ông đánh giá như thế nào về Ot Nrong và sử thi Tây Nguyên cho thận trọng hơn?

- Rất cần phải thận trọng vì hiển nhiên chúng ta chưa có 9 phần sử thi kia trong tay. Tôi nghĩ sử thi Tây Nguyên không thể có cái tầm triết học và sánh cùng bằng giá trị với những cuốn sử thi thế giới như Iliade và Odyssee. Nhưng Ot Nrong lại là cuốn sử thi ra đời vào diện cổ xưa nhất (toàn bộ Ot Nrong chưa hề có dấu vết của sự tan rã công xã nguyên thủy). Ot Nrong cũng có quy mô đồ sộ nhất thế giới (70 vạn câu thơ). Nó lưu giữ được hình ảnh xã hội và con người thời viễn cổ - con người mà các xã hội hiện đại như Nhật Bản và phương Tây đang muốn tìm kiếm.

Thật ra, cái "chất nghệ thuật" trong Ot Nrong là một cái gì đó thật khó cưỡng lại, khiến cho những người nghiên cứu như tôi cũng phải mềm lòng. Thô mộc trí tuệ xen lẫn với vẻ huyền ảo của trí tưởng tượng, nó lôi cuốn người xem theo một cách khác, khi mà tất cả chúng ta đã tiếp cận với chất trữ tình, hoa mỹ của sử thi Ê Đê (Đam Xan, Xinh Nhã) sớm hơn nửa thế kỷ.

Tiếng - Nhân vật chính của Ot Nrong sinh ra từ một hòn đá thiêng, qua 9 lần đầu thai, (có lúc chui qua đá) để trút bỏ cái ác, cái "xác malai" trong mình, trở thành con của "những người khai phá vùng cao". Đó là con đường tượng trưng của sự phát triển xã hội loài người. Lần đầu thai cuối cùng của Tiếng, trời đất được miêu tả mang dáng dấp ngày tận thế của Thánh kinh để thoát thai khỏi cuộc sống hoang dã.

Người M'Nông coi Ot Nrong của họ như cuốn đại lịch sử.

* Xin ông nói rõ hơn về người M'Nông - chủ thể của Ot Nrong?

- Tôi không thể diễn tả được sự ngạc nhiên của mình khi đứng trước một buôn làng M'Nông tẻ nhạt, lạnh lùng, trái hẳn với sức sống sôi nổi ồn ào của Ot Nrong. Người Pháp lên Tây Nguyên đã phải thú nhận: "Nói chuyện tình cảm với người M'Nông chỉ là chuyện điên rồ". Người Pháp đã không hiểu được người M'Nông. Và người M'Nông đã chống Pháp dưới sự chỉ huy của Anh hùng Nơ Trang Long và đã chống Pháp đến cùng. Người Pháp vươn tay đến đất người M'Nông với cái giá không rẻ chút nào, nhưng vươn tay đến Ot Nrong của họ thì không.

Trong quá trình sưu tầm, biên dịch Ot Nrong tôi mới hiểu được những tình cảm lặn vào bên trong của một tộc người dữ dội, cường tráng về nội tâm.

* Điều đó có nói lên rằng người M'Nông sẽ bảo tồn được Ot Nrong của họ trên mảnh đất đã sinh ra và nuôi dưỡng cả hai không?

- Ông Doong- người M'Nông nói với Bí thư huyện ủy Đắc Mìn là: "Con cháu giờ không học Ot Nrong nữa, cũng không học phong tục của ông bà, chỉ xem ti-vi thôi". Nói rồi ông Doong khóc.

Nhưng tôi tin rằng, Ot Nrong nói riêng và sử thi Tây Nguyên nói chung, bằng tiếng gọi của mình đã từng kéo những toán phi trở về với buôn làng, từng trở thành cuốn sử chính thống, có cơ sở niềm tin trong nhiều thế hệ... Với sức sống ấy, không dễ gì sử thi bị loại ra khỏi cuộc sống.

Chất liệu thô mộc của Ot Nrong, của sử thi Tây Nguyên sẽ được khai thác trong bộ phận nào đó của nền văn học thế kỷ 21 chẳng? Tôi tin, đó là một cách tái nhập.

* Trước khi có một sự "tái nhập" hay một sự "bảo tồn", công việc trước mắt là phải sưu tầm. Ông có nói gì thêm về công tác sưu tầm hiện nay.

- Đang dừng lại, chờ đề án. Trong khi đó, những người thuộc thế hệ Ot Nrong đều trên 70 tuổi. Cần cấp tốc ghi âm các nghệ nhân già yếu hát sử thi, tức là cần phải tính đến chuyện chữa cháy, chữa "điểm" trước khi chọn "diện".

Xã hội Tây Nguyên ở dạng tiền nhà nước trước khi "gia nhập" hiện đại. Cái nguyên thủy và cái hiện đại còn đan xen lẫn nhau. Khoảng đan xen đó là chỗ ở cuối cùng của sử thi. Cần khai thác sử thi ở khoảng đó trước khi nó một đi không trở lại